

Tres testimonis d'aquell exili

Han aparegut ja un cert nombre de treballs literaris sobre l'exode de gener del 1939 i sobre el primer any i els primers anys de l'exili a França. Alguns d'aquests treballs entremesclen la història amb la ficció, com per exemple l'extensa novel·la *1939* de Xavier Benguerel, obra que tot i els seus trets d'imaginació, propis del gènere, no pogué aparèixer en forma definitiva fins prop dels quaranta anys després dels fets. D'altres treballs, testimonis directes, han tingut encara més dificultats de publicació, tot i llur caràcter històric-literari i llur visió personal. Hom diria que furgar en les darreries de la guerra i en els primers temps de l'exili encara crema, perquè es tracta possiblement d'una temàtica existencial per a la consciència de Catalunya; per tant, retreure'n algunes característiques ocasiona un malestar comparable al que significa per a d'altres consciències europees el replanteig de temes com la resistència francesa, el Vaticà i el problema jueu, el pacte germano-soviètic, el poble alemany i els camps d'extermini, el bombardeig de Dresden, el setge de Varsòvia, etc., temes d'una època —la segona guerra mundial—, immediatament posterior o coincident amb la que ens ocupa, talment que la nostra en fou el prelude. Aquesta visió del conflicte moral permanent d'aquells fets i del seu caràcter de confluència històrica és particularment clara en l'obra d'un dels millors «memorialistes» catalans vivents, si no el millor: Artur Bladé i Desumvila, autor d'un llibre tan excepcional com *L'exiliada*.

Document seriós i emotiu sobre Rovira i Virgili

D'ell, de Bladé i Desumvila, és un dels tres llibres-testimoni d'aquell exili que han aparegut darrerament. Es titula *El meu Rovira i Virgili* (Col·lecció

Capdavanter, de l'Editorial Teide). Amb una prosa assenyada i feliç, modèlica per a d'altres escriptors dedicats a temes semblants, Bladé i Desumvila ens exposa part del que sap del qui fou president del Parlament de Catalunya, eminent historiador —és en curs de publicació la seva «Història» en catorze volums—, i gran periodista. L'exili que hagué de suportar fou massa breu, malauradament, perquè morí el desembre de 1949, a 67 anys. Però aquells onze anys d'exili ocupen més de les quatre cinquantenes parts d'aquest llibre excel·lent. L'autor estigué en contacte directe amb el biografat fins pel setembre de 1942, en què Bladé s'embarcà cap a Mèxic.

Des d'allí continuà la relació amb Rovira per correspondència, un carteg que, agudament comentat i documentat, és el nucli de la segona part del llibre, mentre que la primera part comprèn principalment la relació personal, és a dir les llargues converses que l'autor, amb la seva honesta habilitat, va saber «obtenir» de Rovira i Virgili en la situació límit d'aquells moments. Així ens arriba, com per miracle, un bon nombre de textos amb les paraules exactes del biografat, situades en el context precís de l'ocasió en què foren pronunciades. El llibre té el caràcter, doncs, d'un document seriós i emotiu sobre els darrers anys d'un gran liberal i un gran nacionalista i ens porta al joc, no del tot arbitrari i més aviat útil, de tractar d'aturar-nos a pensar què diria avui si fos entre nosaltres, amb la seva lucidesa i la seva clara exigència característiques. De moment, Bladé i Desumvila, cronista eminent de l'exili, que obtingué amb aquest treball el premi de l'Omnium Cultural de Tarragona de l'any 1979, any dedicat per la seva ciutat nadiua a Rovira i Virgili, ens avisa així que el 1982 correspondrà de celebrar-ne el centenari que es mereix.

El Diari de J. B. Xuriguera

Els mateixos anys i unes circumstàncies paral·leles evoca l'escriptor Joan Baptista Xuriguera en el seu *Diari del primer any d'exili a França* (Editorial set i mig S.A.). J.B. Xuriguera, autor de novel·les, obres teatrals i un bon nombre de treballs històrics i de llengua, presenta el seu *Diari* tal com el va deixar escrit el 1939, a l'edat de trenta anys.

De fet les anotacions s'acaben el 21 de juny del 1940; quan França demana l'armistici i comença una època de noves i greus dificultats per als refugiats. Seguiu l'autor en la seva apassionant i dramàtica aventura, del pas de la frontera per la Vajol i continuant per les diverses vicissituds que passen ells i els seus i que foren corrents entre els refugiats, com les que ens conten Bladé i Desumvila i Rovira i Virgili.

Però en el *Diari* de Xuriguera ressonen amb una exemplar independència i un dolor basat en fets molt concrets els mots acusadors referits al sentit de la «nostra» guerra (com en *Fou una guerra contra tots* de Serra Pàmies) i que sempre seran una ferida oberta que la història no pot ignorar. El paràgraf següent (pàg. 97) és prou explícit en aquest sentit: «Els "nostres" cremaren els mobles, la roba i els llibres de la caseta de la mare a Tèrmens. Els "nostres" m'abandonaren el pis de Sarcelona».

Els "nostres" robaren tot el que vam deixar a la Vajol i hi calaren foc (...) El més greu de tot és que foren els "nostres" els qui mataren el meu germà Pau, el més bo, el més intel·ligent, el millor lluitador i el més noble de tots els soldats» (...) Xuriguera comunica al lector tota l'angoixa i les esperances dels refugiats i d'aquell atzars primer exili, entre la vida i la mort.

La cara més cruel de l'exili

Ho retreu així, amb més cruïesa perquè n'és víctima el protagonista, el tercer d'aquests llibres, titulat *Ombres de la vida i de la mort*, subtítol «Un exiliat català en els camps de reclusió i els sanatoris francesos» i dedicat a donar a conèixer la vida i l'obra del periodista i lluitador polític terrassenc Lluís Sarlé-Roigé, per mitjà de la publicació d'un recull de la seva correspondència i de notes i impressions personals, a cura de Pere Vigués i Josep Marimon i Cairo. *Ombres de la vida i de la mort* (col·lecció Nàrtex de l'Editorial Pòrtic) té, en efecte, un protagonista, Lluís Sarlé-Roigé, que s'autobiografia fins a la pròpia mort. Com diu Josep Marimon en un dels emotius textos preliminars, «la seva vida s'extingí amb la ploma a la mà», víctima d'una tuberculosi contractada d'abans i que es prolongà en set anys de malaltia. Mentre Sarlé es desplaça als nostres ulls d'un internament a un altre, fins a la seva fi a l'hospital (d'Antíbol) (en francès: Antibes), el 1948, assistim a l'agonia d'una causa. Des del maig del 1937, quan s'inicià la repressió contra el POUM, Sarlé per la via de la derrota i de l'exili féu camí cap a la mort. Tant se val que hagués estat conseller municipal, secretari del Centre Excursionista de Terrassa i col·laborador a la premsa catalana com a periodista novell i de combat: sempre ens sembla que, malgrat ell mateix, la seva ardidesa i la seva esperança, el seu expedient està segellat. Arribaríem a creure que a darrera hora, envoltat de silencis, el malefici li amagà els nous tractaments de la seva malaltia que aleshores ja feien miracles. Per ell, i gràcies a la cura dels seus amics, veiem l'exili, des d'ara, amb la seva cara més cruel, però amb la seva quotidianitat més heroica.

Joan Triadó